

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Терех Уляни Віталіївни «Кримінальна відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження. Рецензована робота присвячена розв'язанню науково-теоретичних та прикладних аспектів кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу. Доволі динамічно розвивається система норм, які регламентують відповідальність за кримінальні правопорушення пов'язані із діяльністю злочинних організацій. Впродовж останніх років відбулися істотні зміни в кримінально-правовому регулюванні кримінальних правопорушень, які спрямовані на охорону суспільних відносин від діяльності злочинних організацій. Ці зміни були спрямовані на посилення боротьби із даними суспільно-небезпечними діями. Вони насамперед спрямовані на протидію суб'єктам, які займають вищі позиції у злочинній ієрархії. Безсумнівно, що різні прояви організованої злочинності створюють серйозну загрозу громадській безпеці в нашій державі. У розглядуваному автором складі злочину наявна низка оціночних понять, зміст яких неоднозначно розуміється в теорії кримінального права, і правозастосовній практиці.

У структурі національної наявний відносно новий підрозділ, діяльність якого спрямована на протидію організованій злочинності – Департамент стратегічних розслідувань

Отже, тема рецензованої дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а саме дослідження своєчасним.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів проведених досліджень. На стор. 11 дисертації автор дослідження правильно звертає увагу на те, що в цьому напрямі проводили наукові дослідження низка вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак, в результаті здійснених наукових розвідок У.В. Терех сформулировала авторську систему положень, що стосуються встановлення або поширення злочинного впливу. У підсумку в роботі є низка положень, які оцінюються як такі, що мають елементи наукової новизни, а саме:

– Запропоновано нову редакцію примітки до ст. 255 КК України, а саме викласти нове визначення злочинного впливу, доповнити примітку поняттям «особа, яка здійснює злочинний вплив», замінити словосполучення «вор в законі» на «злочинний лідер» та додати згадку про ст. 255 – 2 КК України;

– запропоновано доповнити ст. 255-1 КК України частиною 4 положенням щодо звільнення від кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї статті, якщо особа до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно відмовилася від подальшої злочинної діяльності, повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла запобіганню або припиненню встановленню або поширенню злочинного впливу, або повідомила інформацію, завдяки якій буде встановлено особу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «злочинного лідера»;

– удосконалено розмежування злочинного впливу від співучасті, а саме сприяння вчиненню одного умисного злочину можна розглядати як співучасть у ньому, а якщо таке сприяння здійснюється особою стосовно декількох умисних злочинів, то співучасть трансформується у злочинний вплив;

– удосконалено підхід про співвідношення норми про встановлення або поширення злочинного впливу (ч. 1 ст. 255-1 КК України) та про створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній (ч. 5 ст. 255 КК України) як загальної та спеціальної відповідно.

Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження забезпечується:

– по-перше, продуманою структурою дослідження та викладення його результатів, яка дозволила відповідно до спеціальності 081 «Право» та в рамках теорії кримінального права здійснити на підставі аналізу теоретичних уявлень, практики Європейського суду з прав людини, положень чинного КК України та практики його застосування авторське розуміння питання кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні;

– по-друге, окремим розкриттям зазначеного питання за законодавством деяких зарубіжних держав;

- по-третє, широким міжгалузевим опрацюванням дисертантом джерельної бази, а також рішень Європейського суду з прав людини та вітчизняних судів.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Робота написана на належному методологічному рівні. Конструкція викладення матеріалу є вдалою, такою, що забезпечує послідовне занурення читача у проблематику, обрану автором. Сприяє цьому чіткість визначення у вступі мети і завдань дослідження, виділення методів та описання, які результати були одержані їх застосуванням (стор. 12-13 дисертації). Робота складається з трьох розділів. Перший розділ дисертант розпочала з розкриття стану наукової розробки питання встановлення або поширення злочинного впливу в доктрині кримінального права. Вважаю методологічно правильним такий підхід, який дозволяє виокремити питання спірні і невирішені в теорії кримінального права, що стосуються предмету дослідження. Логічним продовженням виступає другий підрозділ першого розділу, який присвячений з'ясуванню поняття злочинного впливу як кримінально-правового поняття. Тут автор системно підійшла до аналізу відповідного поняття з врахуванням інших кримінально-правових норм в Особливій частині КК. В подальшому у наступному підрозділі автор переходить до питання про злочинний вплив у пам'ятках українського кримінального права, роблячи акцент на питаннях співучасті у злочині. В останньому підрозділі першого розділу йдеться про зарубіжний досвід в регламентації відповідного питання. Другий розділ роботи присвячений об'єктивним та суб'єктивним ознакам відповідного складу кримінального правопорушення. Виділено родовий та безпосередній об'єкти даного складу кримінального правопорушення. Розкрито зміст суспільно небезпечних діянь, які є ознакою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Досліджено ознаки суб'єкта розглядуваного кримінального правопорушення, в тому числі з врахуванням суміжних навчальних дисциплін, проекту КК України та тлумачних словників української мови. Проаналізовано суб'єктивну сторону встановлення або поширення злочинного впливу, зокрема акцентовано увагу на тому, що часто мета

є ознакою даного елемента складу кримінального правопорушення. В останньому розділі дисертації автор зупинилася на різних заходах кримінально-правового характеру. Звернуто увагу на неможливості звільнення відповідних осіб від покарання на підставі ст. 75 КК України, проаналізовано практику судів в контексті призначення покарання. Також було відзначено труднощі, які виникають в контексті розуміння оціночних понять, які наявні у ст. 255-1 КК України. Запропоновано передбачити можливість звільнення від кримінальної відповідальності за діяння передбачені частиною першою та другою цієї статті. Висновки по дисертації в достатній мірі відображають результати вирішення завдань дослідження та дають чітке уявлення про позицію автора щодо кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що в дисертації системно досліджено кримінально-правову охорону суспільних відносин від встановлення або поширення злочинного впливу. Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення низки положень Кримінального кодексу України спрямованих на протидію кримінальним правопорушенням проти громадської безпеки, а також як основа для подальшого розроблення теоретичних та практичних питань кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій.

Анотація відповідає змісту дисертації та в достатній мірі відображає основні положення і результати дослідження.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути для удосконалення аргументації позиції здобувача та врахування у подальшій роботі над окресленою проблематикою.

1. На с.16 дисертації автор пише, що набули подальшого розвитку міркування про те, що встановлення або поширення злочинного впливу в суспільстві може включати, зокрема, пропаганду злочинної ідеології, припущено, що у ст. 255-1 КК України акцент зроблено на „поширення дій в суспільстві”, що такі дії стосуються не лише організованих злочинних груп, а й ширших соціальних процесів, подібно до законодавчих положень, що забороняють пропаганду війни, комуністичної та нацистської ідеологій (статті 436, 436-1 КК України), де також наголошується на небезпеці поширення шкідливих ідеологій. Проте, по-перше, відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях і всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. По-друге, обґрунтовано зазначено в окремій думці суддів Верховного Суду від 17 лютого 2020 року у справі № 820/3556/17, зокрема, що існує усталене правило тлумачення юридичних текстів «*casus omissus pro omisso habendus est*», що означає, що «пропущений випадок має вважатися таким, що пропущений навмисно». Ступінь свободи інтерпретації має мати певні рамки. Те, що не охоплено законом - законом не охоплено. Будь-яке «домислення» за законодавця (тобто, видавання певної думки, тези, яку насправді законодавець на увазі не мав) - не може бути втілене в судовий прецедент й бути джерелом судової практики, оскільки підміна судом законодавця посягає на поділ влади”.

2. На с. 173 дисертації автор вказує, що єдиним злочином, вчинення якого можна допустити з необережності, є участь у злочинній організації. Це може трапитися, якщо особа не усвідомлює повною мірою характер об’єднання, в якому бере участь. З таким твердженням не можна погодитися, оскільки по-перше, виходячи із законодавчого визначення необережності у ст. 25 КК України така форма вини передбачає обов’язкову наявність суспільно небезпечних наслідків. По-друге, на основі цього загальновизнано в теорії кримінального

права і судовій практиці те, що всі кримінальні правопорушення з необережною формою вини є з матеріальним складом. По-третє, особа обов'язково має усвідомлювати факт існування злочинної організації і підтвердити певними діями реальність своїх намірів (про це зазначено, зокрема у п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України „Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями” від 23 грудня 2005 року № 13 і теперішній Верховний Суд не відступив від даної позиції).

3. По-різному автор пише про суб'єкта аналізованого складу кримінального правопорушення. Так, на с. 24 дисертації запропоновано підхід до визначення спеціального суб'єкта встановлення або поширення злочинного впливу, а на с. 150 – вказано, що можна дійти висновку про те, що особа, яка здійснює злочинний вплив, – це будь-яка особа, що вчиняє дії, пов'язані з таким впливом, включаючи створення та керівництво злочинною організацією. Фактично, це загальний суб'єкт, притаманний правопорушенням, передбаченим статтями 255–255-3 КК України.

4. Терех У.В. зазначає, що з правової точки зору, згідно з термінологією кримінального права, лідер визначається як організатор, хоча будь-який учасник групи може мати лідерські якості (с. 163). Видається, що таке твердження автора є взаємосуперечливим. Насправді лідером не обов'язково має бути організатор, а може бути і інший вид співучасника. Лідер це специфічна характеристика будь-якого співучасника кримінального правопорушення.

Однак, сформульовані зауваження носять, головним чином, дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного У.В. Терех дослідження.

Висновок: рецензоване дисертаційне дослідження є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково обґрунтовані результати у сфері кримінального права, що у сукупності забезпечують вирішення важливого науково-прикладного завдання з'ясування питань кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу.

Зміст дисертації Терех Уляни Віталіївни «Кримінальна відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Терех Уляна Віталіївна, за результатами успішного захисту, – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри

кримінально-правових дисциплін

навчально-наукового інституту права

та правоохоронної діяльності

Львівського

державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

Роман МАКСИМОВИЧ